

DOI: 10.5281/zenodo.7457591

LECTURA CA O FORMĂ DE CONSUM

Ivan PILCHIN

Rezumat:

Articolul pune în dezbatere problema lecturii ca una din formele de consum cultural. Argumentele în favoarea unei detașări de un discurs pentru o lectură necondiționată, dar și instituționalizată, reies din însăși trăsătura definitorie a culturii moderne, în care secularizarea, liberalizarea și democratizarea actului și produsului cultural au devenit elemente fundamentale. Soluția depășirii perspectivelor consumiste asupra cărții ca obiect deopotrivă comercial și cultural este văzută discernământul și calitatea lecturii, conform căreia lectura nu este un scop în sine, ci un instrument de cunoaștere și devenire individuală.

Cuvinte-cheie:

lectură, carte, consum, devenire.

Abstract:

The article debates issue of reading as a form of cultural consumption. The arguments in favour of a detachment from a discourse for an unconditional but also institutionalized reading emerge from the very defining feature of modern culture. In it, the secularization, liberalization and democratization of the cultural act and product have become fundamental elements. The author sees the way of overcoming consumerist perspectives of book as both commercial and cultural object - in discernment and quality of reading. Reading isn't a purpose in itself but an instrument of knowledge and individual evolution.

Keywords:

reading, book, evolution.

Cred că va suna cumva paradoxal, dar, judecând la rece, este destul de greu să scrii și să vorbești astăzi despre lectură și despre cărți. Și asta pentru că, pe de o parte, există riscul să luneci, uneori inevitabil, în formulări aforistice, sensibilizante și motivaționale, într-o pledoarie șablonată și patetică pentru o lectură aproape necondiționată, impunând o valoare apriorică oricărei cărți și oricărui text. Pe de altă parte, însă, există și riscul declanșării unui discurs emoționant, entuziast și extrem de personalizat, trădând propriile bucurii, suferințe sau obsesii bibliofile, expunând relația ta intimă, organică și subtilă cu biblioteca din propria casă sau cu cea din comunitate și cu tot ce-ți oferă aceasta.

Problema, așadar, constă în a găsi un echilibru între o pledoarie pompoasă și generalizantă și un discurs reduționist, împătimit, bazat pe gusturi și dispoziții subiective. Căci, se pare că a vorbi despre lectură înseamnă, de fapt, a vorbi de fiecare dată despre lectura unei anumite cărți, a unui anumit autor sau a unui anumit text. Doar în acest caz pledoaria pentru lectură poate fi credibilă. În caz contrar, ea ar suna dogmatic.

Abordarea de acest tip a subiectului lecturii nu e deloc întâmplătoare sau voit polemică. Dimpotrivă, este una cât se poate de firească și necesară. Argumentele în favoarea unei detașări de un discurs pentru o lectură necondiționată, dar și instituționalizată, sunt cât se poate de substanțiale și reies din însăși trăsătura definitorie a culturii moderne, în care secularizarea, liberalizarea și democratizarea actului și produsului cultural au devenit elemente, în esență, fundamentale.

Secularizarea, liberalizarea și democratizarea s-a produs și în sfera lecturii. Dacă e să ne amintim de clasificarea lui Nicolae Manolescu (n. 1939) din *Lectura pe înțelesul tuturor* (2003), care distingea epoci „religioase”, având „cultul Cărții”, și epoci „laice”, având „cultul cărților, al bibliotecii”, putem, fără îndoială, să afirmăm că facem parte din „civilizația cărților și bibliotecilor” și că suntem, în consecință, niște produse ale „galaxiei Gutenberg”. Diversificarea și multiplicarea lecturilor, în epoca postmodernă, a distrus singularitatea dogmatică a Cărții („Cartea s-a degradat în cărți, așa cum Ideea s-a degradat în idei ori Cuvântul în cuvinte... Lectura distruge astăzi cartea, după cum, în epocile religioase, Cartea distrusese lectura” [1, p. 9]), punând sub semnul întrebării calitatea cititului. Dar și Cartea (una singură) poate să

compromită lectura prin însăși limitele și restricțiile pe care i le impune. În ambele cazuri (cel al Cărții și al cărților), de altfel, extreme, vorbim despre necesitatea armonizării raportului deja menționat dintre diversitatea și calitatea lecturii.

Pe de altă parte, instituțiile infodocumentare moderne, pornind de la același principiu al diversității, tind tot mai mult să devină atotcuprinzătoare, oferind cititorilor avalanșe de date și informații, incomensurabile cu posibilitățile și capacitatea omului de a le asimila. Ieșirea din acest cerc contradictoriu ar putea fi discernământul lecturii, soluția, conform căreia lectura nu este un scop în sine, ci un instrument de cunoaștere și devenire individuală. Cu atât mai mult, cu cât, așa cum atenționa și Erich Fromm (1900-1980) în *Arta de a iubi* (1956), bunurile spirituale, pe lângă cele materiale, în epoca modernă, tot mai evident fac parte din circuitul ofertei și consumului: cărțile, filmele, spectacolele, operele de artă, produsele alimentare sau articolele de design și vestimentație fac parte din „asortimentul” unei piețe orientate spre a satisface investițiile (financiare, intelectuale, afective) sau plăcerile individului [7, p. 147], spre a-i confirma sau reformata statutul social și percepția celor din jur. Și asta într-un regim de deficit constant al timpului și al comunicării.

Apropo, de timp și de singurătate. Prozatorul sârb Milorad Pavić (1929-2009), supranumit și „Borges al Balcanilor”, și-a încheiat romanul său *Dicționarul khazar* (1984) astfel: „Dicționarul este o carte care îți fură timpul cu țârâita, zi de zi, dar care, cu anii, îți răpește multă vreme... Pe deasupra, cine mai are azi la dispoziție atâta singurătate încât să se cufunde nestingherit în lectura unei cărți ori chiar a unui dicționar? Oricum, citirea unei cărți atât de voluminoase înseamnă să stai mult timp singur. Să rămâi fără ceea ce-ți este necesar, deoarece lectura la patru mâini nu s-a inventat încă” (traducere de Mariana Ștefănescu) [5, p. 349].

Jorge Luis Borges (1899-1986) sugera că „lectura ne aduce fericire” [4, p. 507], însă nu este oare această fericire iluzorie cumva? Nu este aceasta de multe ori și o formă de compensare a singurătății și a comunicării? Căci lectura înseamnă, până la urmă, și o formă de „co-prezență” într-un timp și într-un spațiu sau în afara oricăror limite de timp și spațiu. Voi cita aici și din *Eclesiast*, o frază care pare a fi ruptă din context, însă care mă macină încă din

adolescență: „dacă ai voi să faci o mulțime de cărți, să știi că n-ai mai isprăvi, și multă învățatură [lectură] obosește trupul” (12:12).

Bineînțeles, cartea este și un produs comercial, este un „obiect”, în primul rând, estetic și fizic care demult face parte din ceea ce este numit „mediul de consum”. Foarte convingător vorbește despre aceasta Jean Baudrillard (1929-2007) în volumul său *Societatea de consum* (1970), făcând referință la faptul că am ajuns în epoca în care trăim în ritmul aparițiilor noi, inclusiv de carte, în care „brandul” imprimă cărții, ca și altor produse, calitate de „super-obiect” [3, p. 9] (când vrem să devenim posesori a cărții anume din acea ediție sau editură, chiar dacă avem deja în biblioteca personală ediții apărute anterior); când colecțiile de carte devin o „motivare prin inerție” [3, p. 10] de a cumpăra cărțile până la epuizarea potențialului economic al cumpărătorului. Mai ales că și cărțile, cunoscut lucru, au destinul lor – „Habent sua fata libelli”, cum spuneau latinii. Conform unor statistici, 95% din cărțile apărute pe piață se uită în următorii 5 ani, alte 4% rezistă ceva mai mult. Și doar 1% din producția editorială care ajunge pe piață rămâne în circuitul valoric, devine reprezentativă, discutată, tradusă, recită etc.

Cum e posibil, în ultimă instanță, să depășim perspectiva lecturii ca o formă de consum? Mai întâi, să vedem în ea, așa cum zicea profesorul Mircea Martin (n. 1940) într-o conferință recentă, o formă de „continuitate și solidaritate culturală”, care face valabil și viabil proiectul umanist al civilizației moderne. În al doilea rând, să vedem în lectură o formă de realizare a proiectului existențial al individului. Așa cum zicea și Jean-Paul Sartre (1905-1980), în *Existențialismul este un umanism* (1946), „omul nu este altceva decât ceea ce face din el însuși”, căci omul mai întâi „se ivește în lume și după aceea se definește” [6, p. 323]. Cu alte cuvinte, parafrazându-l pe Sartre, dar și pe Descartes, citesc, deci devin sau citesc, deci mă definesc. Pentru că oare nu căutăm noi în lectură o șansă de a deveni mai buni, mai înțelepți, mai empatici? Mai fericiți, poate, cum sugera și J.L. Borges. În fine, citând din *Întru lauda cititului și scrisului* (2010) de Mario Vargas Llosa (n. 1936), un discurs de acceptare a Premiului Nobel pentru Literatură, nu putem să nu fim de acord cu faptul că cititul, ca și scrisul „este un protest împotriva neajunsurilor vieții. Când căutăm în ficțiune ceea ce lipsește în viață, dăm de înțeles, fără a

fi nevoie s-o și spunem cu glas tare sau chiar să știm acest lucru, că viața așa cum este ne satisface setea de absolut – fundamentul condiției umane – și ar trebui să fie mai bună. Inventăm ficțiuni pentru a trăi cumva multele vieți pe care am dori să le ducem, când abia dacă o putem trăi pe aceea care ni s-a dat” [2, pp. 84-85].

În calitate de reprezentant al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din Chișinău, aș vrea să-mi exprim bucuria că Biblioteca Municipală, anual, vine cu un șir de programe comunitare de lectură, fiind astfel un factor activ în devenirea intelectuală și culturală a comunității. Impactului calitativ, nu doar cantitativ, al programelor și evenimentelor dedicate cărții și cititului, implementate de Biblioteca Municipală, cu siguranță, va rezulta, în timp, în schimbări și salturi calitative în viața și activitatea chișinăuienilor.

Referințe bibliografice:

1. MANOLESCU, Nicolae. Lectura pe înțelesul tuturor. Brașov: Editura Aula, 2003. ISBN 973-8206-80-4
2. VARGAS LLOSA, Mario. Întru lauda cititului și scrisului [traducere de I. Horea]. In: Lettre internationale, nr. 76 / iarna 2010-2011, pp. 84-88. ISSN 1220-5998
3. БОДРИЙЯР, Жан. Общество потребления [перевод Е. Самарской]. Москва: Издательство АСТ, 2020. ISBN 978-5-17-122729-6
4. БОРХЕС, Хорхе Луис. Книга [перевод Ю. Ванникова]. In: БОРХЕС, Х.Л. Собрание сочинений: в 4 т. Т. 3: Произведения 1970-х годов. СПб.: Амфора. ТИД Амфора, 2005, с. 501-509. ISBN 5-94278-691-7
5. ПАВИЧ, Милорад. Хазарский словарь: Роман-лексикон в 100000 слов. Женская версия [перевод Л. Савельевой]. СПб.: Азбука-классика, 2004. ISBN 5-352-01101-1
6. САРТР, Жан-Поль. Экзистенциализм – это гуманизм [перевод А.А. Санина]. In: Сумерки богов. Москва: Политиздат, 1990, с. 319-344. ISBN 5-250-01275-2
7. ФРОММ, Эрих. Искусство любить [перевод А. Александровой]. Москва: Издательство АСТ, 2019. ISBN 978-5-17-084593-4